

Μελετήστε τα ακόλουθα κείμενα για την ηθογραφία και την ανάπτυξη της στο ελληνικό χώρο

Ηθογραφία

ΗΘΟΓΡΑΦΙΑ: η αναπαράσταση με αληθοφανή τρόπο των ηθών, των εθίμων, της συμπεριφοράς, της ιδεολογίας και εν γένει του συλλογικού τρόπου ζωής μιας ορισμένης (αστικής ή αγροτικής) κοινωνίας. Η ηθογραφική μυθοπλασία έλκεται από το σύνολο του κοινωνικού σώματος, αναζητά μέσους όρους και ζωγραφίζει αντιπροσωπευτικούς χαρακτήρες. Καθώς διακριτικό γνώρισμα της ηθογραφίας είναι και ο «συγχρονικός» (παροντικός) χαρακτήρας της αφήγησης, ο αφηγηματικός λόγος βασίζεται κατά κανόνα στην άμεση εποπτεία και στην προσωπική μαρτυρία ή ανακαλεί στο παρόν προηγούμενες εμπειρίες. Στη νεοελληνική πεζογραφία του 19ου αιώνα εκδηλώνονται από το 1840 περίπου και εξής ποικίλες ηθογραφικές εκδοχές, οι οποίες παρά τις μεταξύ τους διαφορές συστήνουν μια ενιαία και πολυσύνθετη αφηγηματική περιοχή, καθώς εμφανίζουν πολλά κοινά θεματικά γνωρίσματα και αφηγηματικές τεχνικές όπως:

α) η προσγείωση της αφήγησης στο παρόν και σε χώρους λίγο ή πολύ γνωστούς και οικείους,

β) η προγραμματική πρόθεση απεικόνισης των ηθών, της εθμικής συμπεριφοράς και του συλλογικού εν γένει τρόπου ζωής,

γ) η απεικόνιση χαρακτηριστικών ανθρώπινων τύπων,

δ) η σκηνοθετημένη αληθοφάνεια της αφήγησης, η οποία στηρίζεται συνήθως στη συστηματική χρήση του πρώτου αφηγηματικού προσώπου (τεχνική που σκοπεύει στην εξίσωση της αφήγησης με τη μαρτυρική κατάθεση) και στην εκτεταμένη χρήση των διαλόγων στους οποίους αποτυπώνεται η ιδιωματική έκφραση των ηρώων (τεχνική που σκοπεύει στη δημιουργία εντύπωσης φωνογραφικής πιστότητας). [...]

Παντελής Βουτουρής, *Ως εις καθρέπτην ... Προτάσεις και υποθέσεις για την ελληνική πεζογραφία του 19ου αιώνα*, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1995, 259-260.

[Η αστική τάξη και οι ζωγράφοι της. Ηθογραφία.](#)

Στην Ελλάδα, η ηθογραφία εμφανίζεται γύρω στα 1880, εποχή δηλαδή που πραγματοποιείται αισθητή αλλαγή στον προσανατολισμό της λογοτεχνίας μας. Την εγκαινιάζει ο Δημήτριος Βικέλας (1835-1908) με τη νουβέλα του *Λουκής Λάρας* (1879), διατηρείται ως το 1920 περίπου —ή και λίγο αργότερα— και

πραγματώνεται περισσότερο με το διήγημα. Πρώιμα δείγματά της, ωστόσο, έχουμε στο μυθιστόρημα του Παύλου Καλλιγιά (1814-1896) *Θάναος Βλέκας* (1855) και στο αγνώστου συγγραφέα αφήγημα *Η στρατιωτική ζωή εν Ελλάδι* (1870). Αλλά εισηγητής του διηγήματος με μεγαλύτερες αξιώσεις, μολονότι είχε προηγηθεί και μια προκαταρκτική φάση του είδους, είναι ο Θρακιώτης [Γεώργιος Βιζυηνός](#) (1849-1896), που άνοιξε σωστά το δρόμο της ηθογραφίας, με το δημοσιευμένο στο περιοδικό *Εστία* διήγημά του *Το αμάρτημα της μητρός μου* τον Απρίλιο του 1883. Ένα μήνα αργότερα, στις 15 Μαΐου 1883, υπό την πίεση μιας γενικότερα εθνοκεντρικής τάσης, προκηρύχθηκε διαγωνισμός διηγήματος από το ίδιο περιοδικό, με αποτέλεσμα ν' ακολουθήσει ομαδική συγγραφή ηθογραφικών διηγημάτων. Η προκήρυξη έγινε με πρωτοβουλία του Ν.Γ. Πολίτη, ο οποίος τρία μόλις χρόνια πριν είχε επιστρέψει, ύστερα από τετραετείς σπουδές στο Μόναχο.

[...] είναι ανάγκη να διακρίνουμε την ηθογραφία —όχι τόσο χρονολογικά όσο από την άποψη του τρόπου αναπαράστασης— σε δυο κατηγορίες: α) ηθογραφία έτσι όπως την προπαγάνδισε η *Εστία* και την πραγματοποίησαν οι πρώτοι διηγηματογράφοι, δηλαδή την ωραιοποιημένη, ειδυλλιακή αναπαράσταση, με έντονο λαογραφικό χαρακτήρα, των ηθών της ελληνικής υπαίθρου, και β) [ρεαλιστική](#) ή [νατουραλιστική](#) ηθογραφική πεζογραφία, η οποία ασχολείται βέβαια με τις μικρές, κλειστές κοινωνίες της υπαίθρου, αλλά με τρόπο που να προβάλλονται και οι σκοτεινές πλευρές τους.

Ελένη Πολίτου-Μαρμαρινού, «Ηθογραφία». Εγκυκλοπαίδεια *Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάννικα*, τ. 26, Αθήνα 1984, 219-221.

[Το διήγημα «Χρυσούλα» του Γ. Δροσίνη που βραβεύθηκε στον Διαγωνισμό της «Εστίας» το 1883.](#)

Η προκήρυξη του πρώτου «Διαγωνισμού της *Εστίας* προς συγγραφήν ελληνικού διηγήματος» δημοσιεύτηκε ανώνυμα στο *Δελτίον* της 15 Μαΐου 1883, όπου και καθορίζονται οι όροι του: έκταση τουλάχιστον δέκα σελίδων του σχήματος της *Εστίας*· τα έργα θα 'πρεπε να υποβληθούν ως την 1 Οκτωβρίου 1883· το καλύτερο διήγημα θα βραβευόταν με έπαθλο τριακοσίων δραχμών· οι διαγωνισμοί θα επαναλαμβάνονταν ανά εξάμηνο.

Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει το σκεπτικό της προκήρυξης, κυριότερα σημεία του οποίου είναι: α) διατυπώνεται η άποψη πως ίσαμε την ώρα εκείνη η πεζογραφία μας αντιπροσωπευόταν από το έργο τριών μόνο πεζογράφων: του Α.Ρ. Ραγκαβή, του Στ. Ξένου και του Κ. Ράμφου. Ο Βικέλας δεν αναφέρεται, μα ούτε και για το [Βιζυηνό](#) γίνεται λόγος, αφού έπρεπε να περάσουν αρκετά χρόνια για να αναγνωριστεί και εκτιμηθεί η προσφορά του· β) η κατάλληλη διαπραγμάτευση θεμάτων από την ιστορία συντελεί στην τόνωση του εθνικού φρονήματος του λαού και την ηθική του διάπλαση, και γ) «ο ελληνικός λαός», αναφέρεται, «είπερ και άλλος τις έχει ευγενή ήθη, έθιμα ποικίλα και τρόπους και μύθους και παραδόσεις εφ' όλων των περιστάσεων του ιστορικού αυτού βίου· η δε ελληνική ιστορία, αρχαία

και μέση και νέα γέμει σκηνών δυναμένων να παράσχωσιν υποθέσεις εις σύνταξιν καλλίστων διηγημάτων και μυθιστορημάτων».

Άρα ο χώρος απ' όπου θα 'πρεπε να αντληθεί το θεματικό υλικό, που ταυτόχρονα αποτελεί και τους κεντρικούς άξονες, είναι: από τη μια μεριά τα ήθη και έθιμα του ελληνικού λαού και από την άλλη η ιστορική του παράδοση.

Γιάννης Παπακώστας, *Το περιοδικό Εστία και το διήγημα*, Εκπαιδευτήρια Κωστέα-Γείτονα, Αθήνα 1982, 79-80.

[...] το ηθογραφικό διήγημα θα γεννιόταν με τη συμβολή μιας σειράς παραγόντων (λαογραφία, [νατουραλισμός](#), εμπειρισμός, σημασιοδότηση της παρατήρησης και της μνήμης, στροφή προς το παρόν, αναζήτηση της εθνικής ιδιοτυπίας κλπ.), παραγόντων που, ποιος λίγο ποιος πολύ, άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά, θα συντελούσαν ώστε ν' ανοιχτεί, σε μια ορισμένη στιγμή, ένα νέο κεφάλαιο στην ιστορία της λογοτεχνίας μας. Ας μη λησμονούμε ωστόσο το ρόλο των συγκεκριμένων προσώπων. Μιλήσαμε κιόλας για το Βικέλα. Μια άλλη φυσιογνωμία, πολύ πιο σημαντική και, κάποτε, αρκετά διακριτική ως προς το ρόλο της στα λογοτεχνικά πράγματα, προσανατολίζει αποφασιστικά τη [γενιά του '80](#) σε μια ορισμένη «μελέτη επί του βίου των νεωτέρων Ελλήνων». Πρόκειται για τον Νικόλαο Πολίτη. Δε λείπει, συνάμα, και το κατάλληλο όργανο που θα βοηθήσει την εκκόλαψη του νέου διηγήματος: είναι το περιοδικό που δημοσίεψε τον *Λουκή Λάρα*, η *Εστία*. Ό,τι σημαντικό και προσδιοριστικό έχει να παρουσιάσει στα πρώτα της βήματα η ελληνική διηγηματογραφία, θα δει το φως μέσα από τις στήλες του εβδομαδιαίου αυτού εντύπου. Όλοι οι νέοι πεζογράφοι που θ' ακολουθήσουν λίγο ή πολύ τα χνάρια της ηθογραφίας, θα πρωτοσυναντηθούν εδώ σ' ένα κοινό προσκλητήριο: Βικέλας, [Βιζυηνός](#), [Δροσίνης](#), [Παλαμάς](#), [Μητσάκης](#), [Κουρτίδης](#), [Παπαδιαμάντης](#), [Καρκαβίτσας](#) κ.ά. Μιλάμε πάντα, φυσικά, για την περίοδο ως το 1887.

Παν. Μουλλάς, «Το διήγημα, αυτοβιογραφία του Παπαδιαμάντη». Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Αυτοβιογραφούμενος*, επιμ. Παν. Μουλλάς, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1999, κα'-κβ'.